“

Mitoloji, insanlığın ruh âleminin sembollerle (allegoria) ifade edilmiş bir aynasıdır.

BAHAEDDİN ÖGEL

ÖTÜKEN
her zaman okunacak dergiler

MİLLÎ MECMÛA

SAYI 29

KASIM - ARALIK **2022**
(2 ayda bir yayımlanır)

İMTİYAZ SAHİBİ
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.

Baskı
Vizyon Basımevi Kağıtçılık
Matbaacılık ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No:1/Z
Beylikdüzü/İstanbul Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika No: 52098

Yıllık Abonelik Bedelleri
2022 yılı abonelik bedeli - **225 TL**
2022 yılı kurumsal abonelik bedeli - **250 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Doç. Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Son Okuma
Fatih Orta

Kapak Resmi Çizimi
Mehmet Sağ

Grafik Tasarım
Mahmut Doğan

Ön Söz

Toplumların arkaik evren tasavvurlarını tespit edebilmenin kritik kaynaklarından birisi, mitolojik öğeleri ve bu öğeler üzerinden kurulan problemler ve çözüm yöntemleridir. Bu anlamda Türk evren tasavvuru tarihinin sürekliliğini ve değişimlerini izleyebilmek, Türk mitolojisi araştırmalarına başvurulmaksızın eksik kalacaktır. Folklorik anlatılar, destanlar ve siyâsetnameler dahî bu arkaik kaynaklardan esintiler taşır. Kurucu düşüncelerin temellerini oluşturan mitolojik anlatıların yekûnu, disiplinler-arası bir değerlendirmeyle düşünce hayatımız içerisinde aktüel hâle gelebilme imkânıyla birlikte soruşturulmaya değerdir.

Millî Mecmûa'nın 29. sayısı olarak hazırladığımız Türk Mitolojisi dosyası, bu bağlamda birbirinden kıymetli pek çok yazı içeriyor. Bu dosyada; Türk mitolojisinin başat unsurları arasında yer alan Umay Ana, kurt figürü ve Gök Tanrı tasavvuru üzerine dikkat çeken yazılar bulunuyor. Diğer yandan Dede Korkut'un malzemelerinin mitolojik açıdan nasıl değerlendirilebileceğini, Banu Çiçek anlatısı üzerinden inceleyen bir yazı ile birlikte Türk mitolojisinin niteliklerini, imkânını ve söylem yapısını soruşturan yazılar da okuyucuyla buluşuyor.

Dosyamızda emeği geçen kıymetli hocalarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

Özkul Çobanoğlu ile Türk Mitolojisi Üzerine Bir Mülakat
Münevver Yavuz
Fatih Orta
.....**06**

Gök Çayır'ın Kızı Banu Çiçek *"Görkemlilik Kompleksi ve İçimizdeki Tanrıça"*
Metin Savaş
.....**12**

Meşruiyet Kaynağı Bir Mitolojik Şahsiyet Alp Er Tunga ve Orhun Yazıtları'nda Bulunduğu İddiası Üzerine Bir Değerlendirme
Göksel Gökçe
.....**22**

Mitolojik Figürden Milli Sembole: Kurt
Mahir Şanlı
.....**32**

Türk Mitolojisi Ataerkil Bir Mitoloji Midir?
Gönül Yorar
.....**36**

Mitik Bilgi Kaynağı Olarak Mitik Söylem
Fuzuli Bayat
.....**50**

İÇİNDEKİLER

Göktürk Efsaneleri
Hayrettin İhsan Erkoç
.....**80**

Türk Mitolojisi Penceresinden Orhun Abidelerine Dair Değerlendirmeler
Coşkun Kumru
.....**90**

Şeytan'la Pazarlık ve Sanat
Emrah Ece
.....**100**

Türk Mitolojisi, Türk Felsefesinin Öncülü Olabilir mi?
Mehmet Fatih Doğrucan
.....**106**

Türk Kültüründe Umay
Saadettin Yağmur Gömeç
.....**122**

Ak Büğü'nün Semavî Dinlerdeki Yerine Dair
Yaşar Kalafat
Nurdan Yoldaş
.....**132**

ÖZKUL ÇOBANOĞLU İLE TÜRK MİTOLOJİSİ ÜZERİNE BİR MÜLAKAT

MÜNEVVER YAVUZ
FATİH ORTA

1) Sayın hocam, size göre Türk mitolojisi nedir ve ne değildir?

Türk mitolojisi, Türkçe'nin oluştuğu andan itibaren onu konuşanların bireysel ve toplumsal varlık ve kimliklerini, dışlarındaki varlıklar veya dış dünyayla birlikte idrak ve ifade ettikleri söze, harekete, töre, tören, ritüele ve nesneye dayalı olarak dışa vurdukları her türlü inanış, düşünüş ve bilinçli yaratışın, tapınışın ve bunları değiştirip dönüştürerek kuşaktan kuşağa aktarışın tamamıdır. Bir kültürün kendini idrak temeli ve onun üzerinde neyi nasıl eyleyeceğinin rehberi ve bunların değerler takasonomisidir. Ne değildir konunun amatörü olan birilerinin kahve falı bakar gibi "hanemize ay doğuyor; aman da bedrülaeyna" kakafonisine benzer "yaman yorumcu"luklar ve insanı gerçekten hayrete düşüren "uydurellezine velvezine" ve "ne sihirdir ne keramet kelime çabukluğu marifet" metotlarıyla Esen Esin merhum başta olmak üzere Türk Mitolojisi çalışmalarına ömürlerince hizmet etmişlerin "emek" ve "eserleri"nin doğrulanıp çalınması er ya da geç gün ışığına çıkacak hırsızlıklar manzumesidir iddia ne olursa olsun bu tür "yapıt"lar, "bilimsel, akademik" ya da "mitolojik bir çalışma veya "mitoloji" değildir. Yöntem, kaynak ve kuramsal çerçeve bu işin olmazsa olmazıdır. Yöntem, kaynak ve kuramsal çerçeveye sahip akademik yazarlık ürünü olmayan hiçbir metin "mitoloji" ya da "Türk mi-

GÖK ÇAYIR'IN KIZI BANU ÇİÇEK *"GÖRKEMLİLİK KOMPLEKSİ VE İÇİMİZDEKİ TANRIÇA"*

METİN SAVAŞ

Banu Çiçek ile Bamsı Beyrek'in gecikmeli mutlulukları bir gerilim sürecinden geçmeleriyle mümkün olabiliyor. Her ikisinin kaostan kozmosa geçişlerinde birtakım serüvenler vuku bulacaktır.

Bamsı Beyrek'in en belirgin tâlihi hiç kuşkusuz ki Banu Çiçek'tir. Bu ikisi birbirlerine mitik evrende yazgılıdırlar. Onların birbirlerine yazgılı olmalarının göstergesi ise beşik kertme nişanlı bulunmalarıdır. Kişisel görüşüme (yahut inancıma) göre yeryüzündeki her erkeğin bir Havva'sı vardır. Âdem ile Havva bir elmanın iki eşit yarısıdır. Kaostan kozmosa erişebilmek için elmanın bütünleşmesi gerekmektedir. Bamsı Beyrek'in Havva'sı da Banu Çiçek'ten başkası değildir. İşte bu nedenle Bamsı Beyrek, Yörükler arasında bolluk ve bereketin simgesi sayılan[1] geyiğin izini sürerek Banu Çiçek'e ulaşabilmiştir. Aladağ'da avlanmaya çıkması, önüne düşen geyiği kovalayarak Gök Çayır'a varması ve çayırdaki kırmızı otağı görmesi Bamsı Beyrek'in hem seküler evrendeki hem de mitik evrendeki hareketidir. Güzele (kahramanın mitik yolculuğunda hedefe) ulaşmanın bedeli vardır.[2] Bamsı Beyrek kovaladığı geyiği kırmızı otağın önünde kıstırıyor. Uçsuz bucaksız bozkırın ya da gök çayırın herhangi bir köşesinde değil de Banu Çiçek'in kırmızı otağının hemen önünde geyiğin avcıya teslim olması mânidardır. Mitik anlatı bu geyiğe bir görev yüklemiştir. Geyiğin görevi iki sevgiliyi buluşturmaktır. Bamsı Beyrek bu geyiği yıktığında

---

[1] Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, sayfa 146-148, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006

[2] Gürol Pehlivan, *Dede Korkut Kitabı'nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım*, sayfa 400, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015

MEŞRUİYET KAYNAĞI BİR MİTOLOJİK ŞAHSİYET ALP ER TUNGA VE ORHUN YAZITLARI'NDA BULUNDUĞU İDDİASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

GÖKSEL GÖKÇE

Monarşi ile idare edilen devletlerde hanedanlar diğer aileler ve halk üzerinde meşruiyetlerini sağlamak için soylarını tarihî veya mitolojik kahramanlara dayandırırlar.

Giriş

Türklerin büyük kahramanlarından biri olduğu düşünülen Alp Er Tunga'nın kimliği ile ilgili sorular, doyurucu cevaplar almaktan mahrumdur. Araştırmacıların elinde "Alp Er Tunga Destanı" denilebilecek müstakil bir destan yoktur. Böyle bir eserin bulunmaması, araştırmacıları muhtelif tarih, filoloji ve edebiyat kaynaklarından Alp Er Tunga ile ilgili elde edilen parçaları birleştirmeye yöneltmiştir. Bahsi geçen eserler içinde Alp Er Tunga adının açıkça geçtiği en eski eser, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig (1070) adlı mesnevîsidir. Yusuf Has Hacib, mesnevîsinin 276 ile 286. beyitleri arasında, Reşit Rahmeti Arat'ın diliçi tercümesiyle, Alp Er Tunga'dan şu sözlerle bahsetmiştir:

Eğer dikkat edersen, görürsün ki,
dünya beylerinin en iyileri Türk beyleridir.

Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi.

O yüksek bilgiye ve çok erdeme sahipti; bilgili, anlayışlı ve halkın seçkiniydi.

Ne seçkin, ne yüksek ve ne yiğit adamdı; zaten cihanda anlayışlı insan bu dünyaya hâkim olur.

İranlılar ona *Efrâsiyâb derler; bu Efrâsiyâb akınlar salıp ülkeler zaptetmiştir.*

Dünyaya hâkim olup idare etmek için pek çok erdem, akıl ve bilgi gerektir.
İranlılar kitaba geçirmişlerdir bunu;
kitapta olmasaydı, kim tanırdı onu.
Cesur ve yiğit er çok yerinde söylemiş;
cesur insan sıkı düğümler çözer.

MİTOLOJİK FİGÜRDEN MİLLİ SEMBOLE: KURT

MAHİR ŞANLI

Kurt, Armstrong'un çıkarımıyla birebir örtüşen bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Türklerce bir simge ve totem olarak benimsenmiş, zamanla da Türklerin milli kimliğinin bir parçası hâline gelmiştir.

Milletin en kısa tarifi "Ortak dile, ortak kültüre, ortak geçmişe ve ortak ülküye sahip; coğrafi şekillenmesi de asgari ölçüde benzeşen insan topluluğudur." Mitoloji; bu tarifte yer alan dil, kültür ve geçmiş kriterinin üçüne de dahildir. Bu bağlamda bir milletin mitolojisi, onu tanımak ve anlamak isteyenler için başlanması gereken yerdir diyebiliriz. Milli semboller de genellikle mitolojiden seçilirler. Çin ve komşu ülkelerin ejderhayı, Germen halklarının kartalı, Slav halklarının çift başlı kartalı, Hindu halklarının Garuda'yı seçmiş olması gibi… Türklerin milli sembolü de kurttur. Tarih boyunca zaman zaman geyik, pars, boğa ve aslan gibi farklı ayvanlar da sembol olarak kullanılmışsa da biz kurdun diğerlerine göre daha ön planda olduğu kanısındayız. Aşağıda bu düşüncemizi dayandırdığımız örneklere yer vereceğiz.

J. Alexander Armstrong *"Mitlerin en önemli özellikleri ait oldukları toplumlarda yarattıkları ortak kader etkisidir. Bu etkinin maddi olanlarındansa simgesel olanları kimlik için belirleyicidir."*[1] diyor ve ekliyor: *"Mit, simge, iletişim ve bunlara eşlik eden tutumsal etmenlerin bir demeti, saf maddi etmenlerden daha kalıcıdır."* Özetle Armstrong, tarihî gerçeklerin toplum hafızasında, destanlara, mitlere, kahramanlık hikâyelerine göre daha az tutunduğunu savunmaktadır. Bu bizim de savunduğumuz bir tezdir. Bizce de mitler, milli kimliğin oluş-

[1] Milliyetçilikten Önce Milletler - J. A. Armstrong

TÜRK MİTOLOJİSİ ATAERKİL BİR MİTOLOJİ MİDİR?

GÖNÜL YORAR

Bugün mitlerde gördüğümüz eril sesin gerçekten bu türden ataerkil müdahalelerin sonucunda varlık kazandığını söyleyebilmemiz için mitleri bir başka bilinçle ters yüz ederek okumak gerekir.

Giriş

Mitoloji bir bilim dalıdır. Doğrudan ilişkili olduğu iki bilim vardır. Biri arkeoloji diğeri filolojidir. Diğer bütün insani ve fenni bilimler mitoloji bilimiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Arkeolojinin "toprak altı faaliyeti" mitolojiyi yeterince kaygan, bilinemez, kesinlikten uzak, her yeni bilgi ile altüst edilebilir hipotezler yığınına dönüştürür. Bu yönüyle bakılınca mitoloji, kaynak malzemenin toprak altındaki verilerle biçimlendiği, varyasyonlarının binlerce olduğu sözlü anlatılarla kuşatılmış, pagan dinlerin başına üşüştüğü, tek tanrılı dinlerin ikincil kaynaklarının savunulacak görüş için bulunmaz nimet olarak görüldüğü bitimsiz bir vahadır. Filolojide ise mitolojinin bugüne kadar taşınıp gelen isimlerinin ait oldukları dil ailesi üzerinden bulgular bizi daha somut sonuçlara götürebilir ama o da kesin değil, her an yanlışlanabilir. Her şeyden önce mitoloji bilimi "ilk kaynak" denilen muazzam bir bilinmezlikler dünyasını temsil eder. Bu nedenle her keşif, her bulgu, her yorum ya da bilgiyle kendisini sürekli yenileyen bir alandır. Bütünüyle bilinmezliklerin hüküm sürdüğü Levi-Strauss'un "yazısız ve belgesiz topluluklar" dediği insanlığın ilk hafıza deposu. Bu özelliklerin tümü mitolojiye olan ilgimizi diri tutan en önemli unsur. Neyin nereden çıkacağı ne ile bağlantılı olduğu ne üzerinden yürüyerek taşındığı devasa yapının kışkırtıcı çekiciliği. Ne var ki bu denli kaygan ve belirsiz bir zeminin üzerindeki kültürel

MİTİK BİLGİ KAYNAĞI OLARAK MİTİK SÖYLEM

FUZULİ BAYAT*

Mite ilişkin klasik kuramsal açıklamalardan da anlaşılacağı üzere mitsel söylem ve anlatı arasında farklılıklar olmakla birlikte, görüşler bazen çelişkili olarak sunulsa da bunların en karakteristik özelliği, kısmen örtüşmeleri ve birbirlerini tamamlamalarıdır.

* Prof. Dr., AMEA Folklor Enstitüsü bölüm başkanı, fuzulibayat58@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0811-5852

Özet

Mit yalnızca eski dünyanın en etkili kültürel kodu, ilkel bilimi, ideolojisi, davranış tarzı olmayıp aynı zamanda modern çağın da siyasi ve ideolojik anahtarı ve iletişim aracıdır. Postmodern çağın başlamasıyla mitin anlam ve işlevi değişmiş, mitin güncel yaşamdaki rolü daha da artmışdır. Özellikle kaydetmek lazımdır ki mitik gelenek yalnız toplumun değil ferdlerin de egosunu oluşturmak vasıtası ile duyguların ve deneyimlerin izahı olarak işlevselleşir. Bu durumda mit etniksel dinî ve inancı, gelenek ve örfü, dünya görüşü şekillendiren fenomenoloji gibi kültürün derin yapılarında kendini aşikar eder. Mitik düşünce ne teknoloji gelişmişlikle ne de devlet tarafından desteklenen ateizmle tamamile kesintiye uğramaz. Mit devletlerin demokratik veya aftoriter, teokratik veya monarşist olmasına bakmaksızın her zaman aktüelliğini korur. Mitik düşünce insan varlığının, insanların yaratdığı kültürlerin temel soruları ile ilgili olduğundan, yalnız büyük halkların değil, küçük halk ve etnik grupların da kültürel kimliklerinin en vacip elementidir. Mitler insanlığın (ayrıca ayrı ayrı halkların) tarihini, yaşamını, kültürünü öğrenmekte ilkin bilgi kaynağıdır. Mitik bilgi söylemler (diskurslar) aracılığıyla bir sonraki kuşamklara aktarılır. Diğer taraftan mitik söylem

GÖKTÜRK EFSANELERİ

HAYRETTİN İHSAN ERKOÇ*

Göktürklerin kendi tarihlerini anlattıkları ve günümüzdeki Moğolistan'da bulunan Eski Türkçe yazıtlarda, köken efsanesi şaşırtıcı bir biçimde yalnızca bir satırda anlatılmıştır.

Göktürkler, tarihte *Türk* adıyla bilinen ilk devleti kurmaları bakımından Türk tarihi için son derece büyük bir öneme sahiplerdir. Kendilerini *Türük* veya *Türk* olarak adlandıran ve günümüzde Türkiye'de genellikle *Göktürkler* veya *Köktürkler* olarak bilinen bu halk, bugünkü Moğolistan'da 552 yılında bir kağanlık kurmuştur. Pek çok fetih yaparak kısa bir süre içerisinde genişleyen bu devlet, 583'te yaşanan bir iç savaşın ardından doğu ve batı kağanlıkları olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Kağanlığı 630'da yıkılırken Batı Kağanlığı da aynı tarihlerde iç kargaşaya düşmüş, 658'de fiilen, 742'de ise resmen ortadan kalkmıştır. Ancak Göktürkler 682'de doğuda ikinci bir kağanlık kurmayı başarmışlar ve bu devleti 745'te yıkılana kadar ayakta tutmuşlardır. Göktürklerin de mensup oldukları Türk halklarının zengin bir mitolojiye ve çok sayıda efsaneyle destana sahip oldukları bilinmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* adlı iki ciltlik eseriyle Türkiye'de bu alandaki ilk kapsamlı çalışmayı yapmış ve bu alanın önünü açmıştır.[1] Bu bağlamda Türk halklarının mitolojisinde çok önemli bir yere sahip olan Göktürk mitolojisi de daha önce çeşitli araştırmalarda ele alınmış, bu mitolojiye ait tespit edilebilen on

* Doç. Dr.; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı; h.ihsan.erkoc@comu.edu.tr ve ihsan_erkoc@yahoo.com.

[1] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*, 2 Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993-1995.

TÜRK MİTOLOJİSİ PENCERESİNDEN ORHUN ABİDELERİNE DAİR DEĞERLENDİRMELER

COŞKUN KUMRU*

Türklerce göğe bir kutsiyet atfedilmiş olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte kutsal kabul ettikleri göğe daha sonraları Tanrının mekânı nazarıyla bakmış olmaları da kuvvetle muhtemeldir.

Öz

Büyük Türk Kağanlığı olan Göktürkler döneminde yazılan ve Türk tarihinin en eski yazılı belgesi olan Orhun abideleri, Türk kültür ve uygarlığına ışık tutan en önemli kaynak durumundadır. Orhun abidelerinde yüksek bir medeniyet seviyesi ve gelişmiş bir Türk felsefesinin izleri bulunmaktadır. Resmi devlet yazıtları olan Orhun abideleri, Türk mitolojisine dair çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Evren tasarımları, Türk tanrıları, mitolojik sayılar gibi birçok hususta şüphesiz çok değerli bilgiler içeren abideler, basit mitolojik inanç sistemine kıyasen daha tekâmül etmiş biranlayışı yansıtmaktadır. Bir diğer ifadeyle, abidelere yansıyan mitolojik unsurlar ilkel bir ifadenin aksine sistemli ve gelişmiş bir düşünce evrenine işaret etmektedir. Çalışmada dil, edebiyat ve tarih başta olmak üzere pek çok konuda araştırmalara ışık tutan Orhun abideleri, bu kez Türk mitolojisi penceresinden ele alınmıştır. Bu doğrultuda abidelerde verilen bilgileri yorumlamak ve sonuçları bir bütünlük halinde aktarmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göktürkler, Orhun Abideleri, Türk Mitolojisi, EvrenTasarımları, Türk Tanrıları.

Giriş

Orhun Abideleri, Göktürk Hanedanlığı'nın ikinci döneminden kalmış olan yazılı anıtlardır. Orhun havzasında bulunan bengü taşlar-

*Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, ckumru(at)pau.edu.tr

ŞEYTAN'LA PAZARLIK ve SANAT

EMRAH ECE

Bir Altay anlatısında, Topşuur denilen müzik aletinin doğaüstü kuvvetler tarafından bahşedilmesi motifi de Türk dünyasında oldukça yaygındır.

Gerek mitler gerekse kurgusal eserlerde kendine önemli bir yer edinen kötülük ve onun en büyük temsilcisi Şeytan, insan için daima karşı konulamaz bir çekiciliğe sahip olmuştur.

Şeytan, insan zihninin karşılaştığı en büyük muammadır ve zihnimizde o kadar büyük bir yer edinmiştir ki zaman bize ne öğretirse öğretsin onun yerinden kovulması sonsuza dek imkânsızdır.

Sanatta oldukça eski bir karakter olan Şeytan, belki de sanatın kendisi kadar eskidir. İlk atalarımızın Cennet'ten kovuluş öyküsünde ona rastlanır ve o günden itibaren sanatın birçok alanında çeşitli biçimler ve işlevlerle daima karşımıza çıkar.

İnsan ile Şeytan veya karanlık tarafın bazı unsurları arasındaki sözleşme kavramı, binlerce yıldır çeşitli anlatılarda varlığını sürdürür ve genellikle anlatının temel iskeleti, insan ruhunun olağanüstü kazançlar karşılığında takas edilmesi ile ilgilidir. Dönem, kültürel yapı ve baskın inanç sistemine göre değişiklik gösterse bile alışveriş daima iki taraf, yani ruhun varlığı ve onun pazarlık değerine inanan insan ile karanlık tarafın temsilcisi arasındadır.

Temel motif, kişinin ruhunun kontrol altına alınması inancıyla ilgilidir; ancak bu geçici kontrol, genellikle sonsuza dek sürecek bir yıkım ve Şeytan tarafından Cehennem'e atılmakla sonuçlanacaktır.

Birçok anlatıda insan, doğaüstü kötü yaratıkla etkileşime girmeyi,

TÜRK MİTOLOJİSİ, TÜRK FELSEFESİNİN ÖNCÜLÜ OLABİLİR Mİ?

MEHMET FATİH DOĞRUCAN*

Sosyal bilimler, inanç ile ilişkisini onu konu almak bakımından daha fazla olarak, ondan, teslim olmamak koşuluyla, epistemolojik kanıtlarını da imkân dâhilinde süzme zorunluluğu ile karşı karşıya bulunmaktadır

Özet

Batı felsefesi temelinde öncül olarak yer tutan ve mantık biçimi olarak düşünceyi şekillendiren Batı Mitolojisi gibi, Türk felsefesi için Türk mitolojisinin kaynak olup olamayacağı, temeline yerleşip yerleşemeyeceği, ele alınsa dahi üstünde yapılan çalışmaların boyutu ve bu durumun metodolojik açıdan nasıl bir fayda sağlayacağı önemlidir. Türk felsefesi için mitoloji sahasını belirlememek, Türk düşüncesini İslam sonrası bir sahaya etkileşim olarak hapsedip kendine özgü bir ontoloji ve epistemoloji iddiası olmaması anlamına gelecektir. İşte bu makalede bu sorunlar üzerinde düşünme gerekliliği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Felsefesi, Türk Mitolojisi, Batı Felsefesi, Metodoloji, Zaman-Mekan Algısı, Bilimsel Tavır.*

Abstract

Can The Turkish Mythology be the Premise of the Turkish Philosophy?

Western Mythology establishes the premises of Western Philosophy and shapes its thought forms. From that perspective, it can be thought that Turkish Mythology can constitute the sources and premises of Turkish philosophy. If so, whether it holds importance and relevance in terms of its methodology and quality is of particular importance. Any attempt to draw boundaries of Turkish Philosophy means to limit it into a place where nothing

* 15.10.2022 tarihinde ebediyete irtihâl eden kıymetli hocamız M. Fatih Doğrucan'ın aziz hatırasına hürmetle, yazıyı neşretmemize müsaade eden saygıdeğer eşi Doç. Dr. Ayşegül Doğrucan Hocamıza teşekkürlerimizi sunarız.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE UMAY

SAADETTİN YAĞMUR GÖMEÇ

Bozkır hayatında her ne kadar kurttan korkulsa da Türk milleti onda kendisini yansıtan bir şeyler bulmuştur. Öyle ki, bu durum Türkler hakkında bilgi veren yabancıların eserlerine bile yansımış, kurt ile Türk milleti adeta özdeşleşmiştir.

Üzerinden 1300 yıl civarında bir zaman geçtiği halde, Kök Türk Kitabeleri hakkında bugüne kadar yapılan çalışmaların yeterli olduğunu asla söyleyemeyiz. Zaman zaman bunların hakkında çeşitli alanlarda birtakım incelemeler gerçekleştiriliyorsa da hâlâ Kök Türk Yazıtlarındaki birçok husus karanlıktır. İşte bunlardan birisi de bazı ilim adamlarının üzerinde kısaca durduğu ve tam manası ile açıklığa kavuşturulmamış olan "Umay" meselesidir.

Daha önce bu hususa bir makalemizde kısaca değinmiştik[1], fakat ayrıntıya pek girmediğimizden, burada meseleye biraz derinlemesine eğilerek, okuyucunun bir neticeye varmasını kolaylaştırmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi Umay kelimesi ilk olarak Köl Tigin Kitabesinde: "Babam kagan öldüğünde küçük erkek kardeşim Köl Tigin yedi yaşındaydı. Umay'a benzeyen annem hatunun kutu (devleti) sayesinde, küçük erkek kardeşim Köl Tigin er adını aldı"[2] cümlesiyle; Tunyukuk Yazıtında: "Tanrı, Umay ve kutlu vatanın koruyuculuğu üzerimize çökmüştü"[3] sözünde geçmektedir.

Eski Türk Yazıtlarını bir külliyat halinde toplayarak muhteşem bir eser meydana getiren H.N.Orkun

* A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

[1] S.Y.Gömeç, "Eski Türk Dini", *Tanıtım Dergisi*, Sayı 79. İstanbul 1986, s.28.

[2] Bakınız, *Köl Tigin Yazıtı*, Doğu tarafı, 30-31. satır: "Kangım kagan uçdukda inim Köl Tigin yiti yaşda kaltı…Umay teg ögüm katun kutınga inim Köl Tigin er at boltı".

[3] Bakınız, *Tunyukuk Yazıtı*, II. Taş, Batı tarafı, 3. satır: "Tengri, Umay, ıduk yir-sub basa berti erinç".

AK BÜĞÜ'NÜN SEMAVÎ DİNLERDEKİ YERİNE DAİR

YAŞAR KALAFAT[1]
NURDAN YOLDAŞ[2]

Büyünün her safhasında ve büyünün her fonksiyonunda, dinin sahibini görebilmek doğal olarak mümkündür. Alemler, onların yaratılması ve donatılması Mutlak Olan'ın gücünün bir sonucu bir göstergesidir.

Giriş

Bu çalışmanın çatısı "Büyü ile Büyücü" isimli eser üzerinde yaptığımız çalışma döneminde çatılmıştır. Büyü konusu, halk inançları çalışan, Eski Türk İnançlarına ilgi duyan her araştırmacının öncelikli ilgilendiği konulardandır. Bizim de büyü ve büyücü bağlantılı konularda bazen Türk dünyasından bir coğrafî kesimin bazen de Türk boylarından bir boyun halk inançları münasebetiyle çalışmalarımız oldu.[3] Bu çalışmamızda daha ziyade **"büyü"** ve **"büyücü"** den hareketle bu konularda yapmış olduğumuz çalışmalara göndermeler yapmaya çalıştık. Biz çalışmalarımızda doğal olarak etimoloji yapmamıştık. Büyünün tarihi coğrafyası üzerinde de durmamıştık, duramazdık. Biz halk inanmalarından yola çıkarak büyünün ve serüvenini, yaptığımız alan çalışmalarının verilerinden hareketle irdelemeğe çalışıyorduk, "Büyü ve Büyücü" [4] isimli eserle tanıştıktan sonra, kültür stratejisi bağlantısı itibariyle etnos bahsi ile münasebeti açısından bazı ilişkilendirmeler yapmayı tercih ettik.

Metin

Mitoloji, dinler tarihi, Türk tarihinin kök hücreleri üzerinde durmak ile büyü konusunu irdelemeye almak sanıldığından çok daha yakın ilişkili hususlardır. Bize göre, tek fert ile temsil ediliyor olsa da yaşayan halk inançları, millî halk kültürünün asli unsurlarındandırlar. Büyü de şüphesiz bir halk kültürü türüdür. Çok kere köklerinde tarihi derinlik oluşu bakımından mitolojik veriler de içerdikleri ve halkların kültürel